DE JAARREKENING ALS COMMUNICATIEMIDDEL

door Drs. I. Kleerekoper

1 Inleiding

Het ligt voor de hand, dat in een nummer van dit maandblad, gewijd aan Informatie en Communicatie, tevens aandacht wordt geschonken aan de jaarrekening als communicatiemiddel. Het vraagstuk van de eisen, waaraan de jaarrekening van ondernemingen (ten minste) behoort te voldoen, staat reeds geruime tijd in het middelpunt der belangstelling. Voor wat ons land betreft spitst deze belangstelling zich thans toe op het bij de Tweede Kamer ahangige ontwerp ener Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen.

Tal van rapporten, afkomstig van allerlei studiecmissies, zijn aan dit wetsontwerp voorafgegaan; het spreekt haast vanzelf, dat daarin begrippen als „informatie” en „communicatie” niet hebben ontbroken; men zou niet bij de tijd zijn, indien deze - tot het hedendaagse spraakgebruik behorende - termen niet hier en daar waren gebruikt. Doch, of men zich daarvan bewust is of niet, het vraagstuk van de eisen te stellen aan de jaarrekening dient ongetwijfeld in belangrijke mate benaderd te worden vanuit de informatiebehoefte, waaraan in het kader van een doeltreffende communicatie moet worden voldaan. Zeker, er zijn ook eisen te formuleren vanuit een juridisch en een bedrijfseconomisch gezichtspunt, doch dan gaat het „slechts” om de naleving van formele voorschriften c.q. om de als grondslag voor de waarde- en winstbepaling te kiezen systematiek. Zelfs indien aan deze eisen zou zijn voldaan - hetgeen lang niet altijd het geval is - blijft de vraag te beantwoorden, welke de aard en de omvang is van de informatie, die de jaarrekening dient te bevatten, wil er van voorziening in de behoefte van geïnteresseerden in het kader van een doeltreffende communicatie sprake zijn.

De moeilijkheid is nu, dat van een homogene groep van belanghebbenden en belangstellenden geen sprake is. Kennisneming van de vele rapporten, die van werkgevers-, werknemers- en politieke zijde ter zake van de structuur van de onderneming en in dit verband ook ter zake van jaarverslag en jaarrekening het licht hebben gezien, doet uitkomen dat de kring der geïnteresseerden zeer gevarieerd en bovendien groeiende is.

2 Communicatie tussen bestuur en aandeelhouders ener vennootschap

De primaire functie van de jaarrekening van een onderneming, gevoerd in de juridische vorm ener naamloze vennootschap, is het afleggen van verantwoording. De scheiding van eigendom (berustend bij de aandeelhouders) en beheer (opgedragen aan het bestuur) roept de noodzaak op tot het afleggen van rekening en verantwoording door het bestuur jegens aandeelhouders, opdat laatstgenoemden de faits et gestes van het voor hun rekening opererend bestuur kunnen beoordelen. Aan die verantwoordingsplicht voldoet het bestuur door het samenstellen van een jaarverslag, waarvan de jaarrekening de ruggegraat vormt. Die jaarrekening bestaat uit de balans, de winst- en verliesreke-

ning en een toelichting; zij heeft ten doel de aandeelhouders inzicht te verschaffen in de aan het eind van de verslagperiode bestaande financiële positie van de vennootschap, alsmede in het gedurende de verslagperiode behaalde resultaat.

Het lijkt geen twijfel, dat deze jaarrekening het uitgangspunt vormt voor een communicatieproces. Het in 1962 verschenen rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversbonden¹⁾ duidt dit proces aan met de woorden: „trapsgewijze verantwoording”. Het onderkent daarbij de navolgende fasen: de samenstelling van de jaarrekening door of namens het bestuur; de accountantscontrole; het toezicht door commissarissen; het oordeel van de pers; de aandeelhoudersvergadering (waarin al dan niet décharge wordt verleend en waarin de jaarrekening - al dan niet na amendering - wordt vastgesteld) en ten slotte - zo nodig - het recht van enquête van aandeelhouders.

Laatstgenoemde „trap” in het verantwoordingsproces heeft tot dusverre in de praktijk weinig betekenis gehad; afgezien daarvan zou het enquêterecht ook nauwelijks behoeven te worden uitgeoefend, indien de jaarrekening (te zamen met de overige inhoud van het jaarverslag) al die informatie zou blijken te bevatten, waaraan door aandeelhouders behoefte wordt gevoeld. Nu is het leren kennen en het meten van die behoefte geen eenvoudige zaak. Weliswaar worden in aandeelhoudersvergaderingen allerhand wensen geuit, doch deze zijn menigmaal óf zozeer toegesneden op een concrete situatie, dat zij zich nauwelijks laten generaliseren, óf zij zijn als overtrokken te bestemmen. Het is ondenkbaar dat te dezer zake aan alle wensen, waar en door wie ook geuit, tegemoet gekomen zou kunnen of dienen te worden; de inhoud van de jaarrekening behoort te worden afgestemd op de *rationele* informatiebehoefte; het gaat dan om de vraag, wat de aandeelhouder *redelijkerwijs* zou behoren te weten, om zijn rol in het hiervoren geschetste verantwoordingsproces goed te kunnen vervullen.

Het reeds eerder genoemde rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversbonden mag gezien worden als een succesvolle poging om die informatiebehoefte te inventariseren en in aanbevelingen aan het bedrijfsleven om te zetten. In de commissie, die het rapport samenstelde, waren naast bestuurders van ondernemingen ook de bij een goede verslaglegging belanghebbenden alsmede de op dit gebied deskundigen zodanig vertegenwoordigd, dat van een evenwichtig advies gesproken kan worden.

Het zou te ver voeren en voor de lezers van dit blad ook overbodig zijn de inhoud van dit advies hier uitvoerig te bespreken. Volstaan moge worden met vast te stellen, dat alle aanbevelingen van de commissie blijken te stelen op het uitgangspunt, dat de winst- en verliesrekening een inzicht behoort te geven „in de grootte en de samenstelling van het door de onderneming gedurende het verslagjaar behaalde resultaat” en dat de balans een beeld dient te verstrekken „van de financiële positie op de balansdatum, d.i. van de grootte

1) Verslaggeving, verantwoording en voorlichting door de besturen van naamloze vennootschappen; Raad van Nederlandse Werkgeversbonden 1962.

en de samenstelling van het vermogen en van de kapitaalcomponenten waarin dit vermogen is geïnvesteerd". Aan dit uitgangspunt worden onmiddellijk enkele daaraan dienstbare zaken toegevoegd, zoals:

de betekenis van de toelichting ter completering van de voor het beeld van de jaarrekening noodzakelijke informatie;

de noodzaak belangrijke wijzigingen in de systematiek of in de waarderingsgrondslagen te vermelden en in de vergelijkende cijfers te herrekenen;

de wenselijkheid vermogensmutaties te onderscheiden van jaarresultaten; etc.

Het is niet verwonderlijk, dat het vorenstaande naar zijn materiële inhoud - zij het in wat andere bewoordingen - in de „algemene bepalingen” (art. 2-6) van het wetsontwerp op de jaarrekening van ondernemingen eveneens als uitgangspunt is terug te vinden.

Indien bij het samenstellen van een jaarrekening de in het vorengenoemde advies neergelegde aanbevelingen worden gevolgd, dan mag gesteld worden, dat alsdan de in die jaarrekening vervatte informatie voldoet aan alle rationale behoeften, gericht op een doeltreffende communicatie tussen bestuur en aandeelhouders ener vennootschap.

3 Communicatie tussen onderneming en beleggers

De in de vorige paragraaf behandelde verantwoordingsprocedure is een interne vennootschapsaangelegenheid; het betreft hier de communicatie tussen verschillende organen van de vennootschap onderling. Geruime tijd heeft het vraagstuk van de aard en de omvang van de met de jaarrekening te verschaffen informatie zich in hoofdzaak tegen deze achtergrond geplaatst gezien. Zoals echter reeds in de inleidende paragraaf werd aangeduid, is in deze achtergrond een belangrijke wijziging opgetreden. De kring van belanghebbenden bij de uitkomsten van het ondernemingsbeleid is waarlijk niet tot de feitelijke aandeelhouders beperkt gebleven.

In de eerste plaats dient nu stilgestaan te worden bij de beleggers. Het moge zo zijn, dat deze categorie van belanghebbenden c.q. belangstellenden die van de aandeelhouders dicht nadert, toch dient zij daarvan te worden onderscheiden. Het gaat hier niet om degenen, die op grond van hun aandelenbezit formeel een plaats hebben in - en zich als zodanig ook daadwerkelijk betrokken voelen bij - het in paragraaf 2 besproken verantwoordingsproces, doch om degenen die zich veel beweeglijker opstellen en voor wie het (verwachte) koersverloop het signaal vormt voor hun disposities ter beurze, d.w.z. voor hun beslissingen bepaalde aandelen te kopen, aan te houden of te verkopen.

De informatiebehoefte van deze beleggers richt zich niet alleen - en zeker niet in de eerste plaats - op de gegevens, welke voor een volgtijdelijke beoordeling van het in een bepaalde onderneming gevoerde beleid relevant zijn, doch veel meer op de gegevens, welke voor een doeltreffende gelijktijdige beoordeling van de uitkomsten bij meerdere ondernemingen van belang zijn. De voorziening in deze behoefte is veel moeilijker dan het geval is ter zake van het in paragraaf 2 besproken verantwoordingsproces. Bij de volgtijdelijke beoordeling van de gang van zaken in één bepaalde onderneming is de belangrijkste eis die aan de verslaglegging te stellen is, die van consistentie in de systematiek en de waarderingsgrondslagen.

Weliswaar dienen ook aan die systematiek en waarderingsgrondslagen bepaalde eisen gesteld te worden, doch zolang deze zijn te beschouwen als te behoren tot het goede koopmansgebruik, c.q. zolang zij voldoen aan normen die in het verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd, zal een consistente volgtijdelijke hantering daarvan voor belanghebbenden essentieel zijn. Wanneer het echter gaat om de gelijktijdelijke vergelijking van de uitkomsten bij meerdere ondernemingen, moeten belangrijke verschillen in de bij die ondernemingen gehanteerde systematiek en waarderingsgrondslagen storend werken.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat met name uit de kring der beleggingsanalysten en -adviseurs een zekere aandrang opkomt om te bereiken, dat het aantal varianten, dat thans nog als binnen de norm vallend kan worden beschouwd, belangrijk wordt ingeperkt. Deze aandrang moge overal ter wereld, waar het beursverkeer een belangrijke economische functie vervult, bespeurd worden, zij manifesteert zich het meest - en vaak zeer agressief - in de Verenigde Staten. Het is geenszins overdreven te stellen, dat zich in dat land op het onderhavige gebied een duidelijke communicatiestoornis voordoet. Deze stoornis wordt mede veroorzaakt door de tendens om aldaar bepaalde „ratios” tot alleen-zaligmakende informatiebronnen te maken; verhoudingsgetallen als „earnings per share” en „cash-flow per share” worden als de universele signalen ter besturing van het beleggers-gedrag gehanteerd. Men vindt dan dat de „notes” (de toelichting) bij de jaarrekening te vergelijken zijn met de kleine lettertjes op een verzekeringspolis; een normaal mens leest die niet; er dient een zodanige uniformering van de „accounting principles” te komen, dat de vorgenoemde verhoudingsgetallen van alle publieke vennootschappen zonder meer onderling vergelijkbaar zullen zijn.

Wie van tijd tot tijd kennis neemt van de artikelen, die in de Amerikaanse financiële pers over dit onderwerp verschijnen, constateert dat naast tal van uitingen in vorenbedoelde geest toch ook een aantal genuanceerdere verhandelingen van de hand van ondernemingsbestuurders en van accountants verschijnen. Terecht wordt er dan op gewezen, dat de aard van en de omstandigheden in de onderscheidene ondernemingen het hanteren van volstrekt uniforme systematieken en grondslagen onmogelijk, doch ook onverantwoord, doet zijn. De „Securities and Exchange Commission” (S.E.C.), die op het gebied van de „disclosure” zeer gedetailleerde voorschriften voor jaarrekeningen en prospectussen heeft uitgevaardigd, heeft zich tot dusverre ter zake van de onderhavige materie afzijdig gehouden. Daarbij speelt ongetwijfeld een rol, dat het „American Institute of Certified Public Accountants” (A.I.C.P.A.) het als beroepsorganisatie tot haar taak gerekend heeft, te trachten het aantal „accounting principles”, dat tot dusverre nog als „generally accepted” wordt beschouwd, te reduceren. De door haar ingestelde „Accounting Principles Board” (A.P.B.) heeft in de afgelopen jaren een aantal voor C.P.A.’s bindende A.P.B.-opinions afgegeven, die stellig een bijdrage vormen tot het beoogde doel; de merites dier „opinions” dienen beoordeeld te worden naar de typisch pragmatische aanpak dezer problematiek in de Verenigde Staten. Een voorbeeld van een - op de onderlinge vergelijkbaarheid gerichte - belangwekkende „opinion” is no. 9, getiteld „Reporting the results

of operations”, behandelend „net income and the treatment of extraordinary items and prior year adjustments”, alsmede „computation and reporting of earnings per share”, op de inhoud waarvan in het kader van dit artikel niet verder wordt ingegaan. Dat de weg van de A.P.B. niet over rozen gaat, wordt gedemonstreerd door het feit, dat enkele „opinions” onder de druk der kritiek weer moesten worden ingetrokken; het bekendste voorbeeld daarvan is die, handelend over de verwerking van de investeringsaftrek in de jaarrekening. Het is in zekere zin te betreuren, dat de last van het herzien en waar mogelijk meer uniformeren der „accounting principles” in de Verenigde Staten geheel op de schouders van de beroepsorganisatie van accountants is komen te rusten; dit heeft tot gevolg dat de critische geluiden, waarover hierboven werd gesproken, zich meer dan gerechtvaardigd is richten op de accountants, terwijl de jaarverslaggeving toch primair een zaak van de ondernemingsleiding is.

Gelukkig liggen de verhoudingen in Nederland gunstiger. Enerzijds omdat hier de ondernemers zich duidelijk bewust zijn van hun verantwoordelijkheid, getuige het in paragraaf 2 besproken advies; anderzijds omdat de beleggers en hun woordvoerders zich heel wat redelijker opstellen dan hun Amerikaanse collega's. Hetgeen niet impliceert, dat in ons land aan de informatiebehoefte op dit gebied ten volle zou zijn voldaan; de communicatie tussen bedrijfsleven en beleggers zal ook hier te lande verdergaande eisen stellen aan de ontwikkeling van nauwer luisterende normen, waaraan de jaarrekening - en in het bijzonder de daarvoor gehanteerde grondslagen - zal behoren te voldoen.

4 Communicatie tussen onderneming en overige direct-belanghebbenden

Na de aandeelhouders en de daaraan nauw verwante categorie der beleggers, dient vervolgens aandacht te worden besteed aan de overige personen en groepen van personen (c.q. organisaties) die met de onderneming een directe economische band bezitten of overwegen zulk een band aan te gaan. Genoemd kunnen in dit verband worden:

- obligatiehouders en andere belangrijke crediteuren;
- de rekeninghouders van banken en andere financiële instellingen;
- de polishouders van verzekeringsmaatschappijen;
- de leveranciers van goederen en diensten; e.d.

Tot deze categorie behoren echter tevens de werknemers, van hoog tot laag, die - mede ten gevolge van hun vaak beperkte mobiliteit - in sterke mate van het wel en wee van de onderneming, waaraan zij zijn verbonden, afhankelijk zijn. Ook de afnemers mogen niet vergeten worden; zij hebben bij het treffen van hun disposities vaak een groot belang bij de continuïteit van de toeleverende onderneming. Ziehier een heel scala van direct-belanghebbenden, voor wie het jaarverslag - met als hoofdbestanddeel de jaarrekening - van bepaalde ondernemingen de belangrijkste, zo niet de enige, informatie is, waaraan zij de sterkte of zwakte van hun economische positie kunnen toetsen en waarop zij - zo mogelijk - in positieve of negatieve zin zullen hebben te reageren. Er is hier dus sprake van duidelijk tweezijdige verhoudingen, waarin de informatie vervat in de jaarrekening een basis voor communicatie is.

De hier aan de orde gestelde informatiebehoefte wordt in een aantal der in paragraaf 1 genoemde rapporten bewust gescheiden van de informatiebehoefte van aandeelhouders en potentiële aandeelhouders. Men rubricceert de mogelijkheden om aan die behoefte te voldoen onder „voorlichting” of „publiciteit”. De doelmatigheid van deze onderscheiding in het midden latende, moet geconstateerd worden, dat de jaarrekening haar „voorlichtende” functie inderdaad slechts kan vervullen, indien zij „gepubliceerd” wordt. Nu moge dat voor de z.g. publieke vennootschappen geen probleem opleveren, omdat hun jaarrekeningen ook voor niet-aandeelhouders wel bereikbaar zijn, voor alle niet tot deze groep behorende ondernemingen ligt dit anders.

Vandaar ook de wettelijk voorgeschreven deponering bij het Handelsregister; verwacht moet worden dat deze voorschriften worden uitgebreid, ook tot besloten vennootschappen van bepaalde omvang, die ten behoeve van de verantwoording jegens aandeelhouders hun jaarrekening niet buiten de enge kring zouden behoeven te laten zien. Doch ook los van de wettelijke voorschriften wordt het belang van de voorlichtingsfunctie van de jaarrekening door de ondernemingsbesturen ingezien; er zijn ook nu reeds ondernemingen, die zonder daartoe verplicht te zijn hun jaarrekening publiceren, terwijl daarnaast met name de grotere ondernemingen hun jaarverslagen qua uitvoering en inhoud vaak duidelijk mede richten op het voorlichtings- en publiciteitselement daarin. Wat nu de informatiebehoefte van de hiervoren genoemde, nogal gevarieerde, kring van belanghebbenden betreft, lijkt er weinig reden voor de veronderstelling, dat deze groter zou zijn dan die van aandeelhouders en beleggers. Integendeel moet worden aangenomen, dat de belangstelling van deze geïnteresseerden in hoofdzaak uitgaat naar de solvabiliteit en veel minder naar de rentabiliteit der ondernemingen, zodat met een beperktere informatie zou kunnen worden volstaan. Waaruit zodoende ware af te leiden, dat de materiële inhoud van de jaarrekening, afgestemd op de behoeften van aandeelhouders en beleggers, desgewenst tevens kan dienen ter voorlichting aan de overige belanghebbenden. Naar de vorm gezien ligt dit wellicht anders. Met name de voor werknemers bestemde voorlichting zou - bij gelijkblijvende materiële inhoud - meer effect sorteren, wanneer van de tot traditie geworden voorstellingswijze en terminologie zou worden afgeweken en wanneer de presentatie van cijfers en toelichtingen méér zou worden afgestemd op het receptievermogen van deze - niet op kennisneming van jaarrekeningen ingestelde - lezers. Bij een aantal ondernemingen is men er reeds toe overgegaan een afzonderlijk samengesteld personeelsjaarverslag het licht te doen zien.

5 Communicatie in bredere kring

Met de tot dusver besproken kring van belanghebbenden kan niet worden volstaan. De geïnteresseerdheid in de gang van zaken bij tal van ondernemingen houdt niet op bij degenen, die met die ondernemingen een directe economische band bezitten.

Er is een veel ruimere en algemene belangstelling, welke zich richt op vraagstukken zoals machtsconcentratie, werkgelegenheid (regionaal en landelijk), exportpositie, sociaal beleid, gevolgen van automatisering, fusies en

overnemingen, bedrijfssluitingen en deconfitures, die de voorlichting en publiciteit van de zijde van het bedrijfsleven raakt. De innige verwevenheid van economische en politieke vraagstukken, gepaard gaande aan de „institutionalisering” van de grotere ondernemingen, roept deze meer algemeen gerichte belangstelling op; de moderne communicatiemiddelen, die daaraan niet kunnen voorbijgaan, stimuleren haar verder. Dit alles heeft een veel ruimere werkingssfeer dan alleen de jaarverslaggeving; de gehele ondernemingsstructuur en de daarbij enerzijds bepleite en anderzijds bestreden „inspraak” van werknemers en algemeen belang zijn daarbij in het geding.

Nu is het verlangen naar inspraak, of deze nu op de structuur van de onderneming dan wel op andere terreinen van maatschappelijke activiteit gericht is, duidelijk een streven de communicatie te intensiveren en te verbeteren. Dat daarbij vaak denkbeelden worden geuit die, zo zij geëffectueerd zouden worden, over het doel zouden blijken heen te schieten, doet aan de kennelijk alom levende - en in essentie ook wel gerechtvaardigde - behoefte aan méér informatie en communicatie niets af.

Terugkerend tot de jaarrekening, als middel om in die behoefte te voorzien, moet geconstateerd worden dat een min of meer objectieve meting van de inhoud dier behoeften nog veel moeilijker is, dan reeds met betrekking tot de in de vorige paragrafen besproken verhoudingen het geval was. Ook hier kan en mag het uitsluitend gaan om de voorziening in *rationele* behoeften; de afgrenzing dient gezocht te worden in eliminering van een ongezonde nieuwsgierigheid naar voor de communicatie niet relevante details en door bescherming van de onderneming tegen een haar belangen schadelijke overtrokken „openheid”. Deze afgrenzing heeft iets weg van het zoeken naar de steen der wijzen. Dit is vooral het geval, omdat de publieke belangstelling voor het gebeuren binnen de onderneming, zo dat van pas komt, in een politieke en vaak ook emotionele sfeer getrokken wordt.

Daartegen bestaat maar één vorm van verweer, nl. nuchtere en vakkundige voorlichting; niet alleen in (slechts in een beperkte kring ter kennis genomen) gedegen rapporten van de hand van uitgelezen gezelschappen deskundigen, maar vooral in voor de grote massa toegankelijke publiciteitsmedia. Daarbij dient er vooral op gewezen te worden, dat de openbaarmaking van allerhand - eigenlijk irrelevante - details geen tovermiddel is tegen van tijd tot tijd optredende bedrijfssluitingen en faillissementen, zoals herhaaldelijk wordt gesuggereerd. Zulk een algemeen gerichte informatie over de betekenis, welke aan de jaarrekening en het jaarverslag van ondernemingen dient te worden toegekend, kan bij voldoende indringendheid en frequentie een belangrijke bijdrage leveren aan de communicatie in de wijde kring van publiek en onderneming. Hier ligt stellig een taak voor - naast anderen - bedrijfseconomen en accountants. Waarbij dan moge worden aangetekend, dat het bepaald niet de bedoeling is dat daarbij wordt ingegaan op fijnzinnige - al dan niet als schoonheidsgebreken gequalificeerde - bedrijfseconomische twistpunten; men beware deze voor de instandhouding van de ook wel eens moeizaam verlopende communicatie in de vakpers.

De omstandigheid, dat onredelijke verlangens ter zake van de informatieverstrekking door ondernemingen hiervoren werden afgewezen, mag er niet

toe leiden dat de als redelijk te erkennen behoeften te dezer zake over het hoofd worden gezien.

Enkele bepalingen in het bij de Tweede Kamer aanhangige ontwerp ener Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen verdienen in dit verband de aandacht. Gedoeld wordt hier op het voorschrift het totale bedrag van de beloningen van commissarissen en hun aantal te vermelden, op het voorschrift de meer dan 50% deelnemingen bij name te noemen (zij het dat daarvan wegens gewichtige belangen dispensatie kan worden verkregen) en op de bepaling het bedrag der lonen en sociale lasten over het boekjaar te vermelden. In het in paragraaf 2 genoemde rapport der Werkgeversbonden, dat geheel was afgestemd op de verantwoordingsprocedure ten behoeve van aandeelhouders, komen geen gelijklopende aanbevelingen voor. Het lijkt daarom alleszins gerechtvaardigd te stellen, dat deze informatie in hoofdzaak geëist wordt om daarmee tegemoet te komen aan door de wetgever blijkbaar redelijk geachte behoeften van de publieke sector van het maatschappelijk leven, ondanks het feit dat deze naar het lijkt uitgaan boven de informatiebehoeften van aandeelhouders en andere direct-belanghebbenden.

Over de wenselijkheid en met name de doelmatigheid van de aldus voorgeschreven additionele informatie kan men verschillend denken; zij kan - afhankelijk van het gebruik dat men van die informatie maakt - communicatiebevorderend maar ook - verstorend werken. Eén ding is echter zeker: de verlangens tot openbaarmaking van allerhand gegevens zullen in de toekomst eer toe- dan afnemen; het lijkt dienstig, dat allen die in enigerlei opzicht bij de jaarverslaggeving van ondernemingen betrokken zijn zich op deze ontwikkeling instellen.